

**До спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03
Національного університету «Одеська юридична академія»
вул. Фонтанська дорога, 23, м. Одеса, 65009**

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента

Леня Валентина Валентиновича

на дисертацію Кияшка Олександра Олександровича

**«Посягання на життя державного чи громадського діяча: кримінально-
правові та компаративістські аспекти»,**

**представленої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-
виконавче право.**

Актуальність дисертаційного дослідження. Наукові пошуки, присвячені проблемам кримінальної відповідальності, завжди мають дуже важливе значення, оскільки передбачають аналіз широкого і багатопланового комплексу питань, що дає можливість осмислити нові підходи в рішенні як теоретичних, так і практичних задач і визначати стратегічні напрями розвитку кримінального права. Цілий ряд негативних чинників, з якими зіткнулася Україна в умовах перехідного періоду (загострення політичної боротьби, слабкість і недієздатність інститутів державної влади, криміналізація економіки та інших окремих громадських інститутів й ін.) нагально вимагають корегування кримінальної політики щодо підвищення ефективності захисту національної безпеки кримінально-правовими заходами.

Однак, зрозуміло, що ні зміщення акцентів, ні зміна пріоритетів в кримінальній політиці країни майже неможливі без серйозного наукового обґрунтування. Крім того, постійне оновлення КК України хоча і є безумовно прогресивним явищем, багато його приписів далекі від досконалості. Це стосується, зокрема, місця деяких складів злочинів у системі КК України, широти і визначеності об'єктів кримінально-правової охорони, структури розділів КК, техніко-юридичних

і змістових компонентів конкретних складів злочинів з позицій виявлення пробілів правового регулювання, колізій правових норм, адекватності відображення системою діючих складів злочинів реальної криміногенної обстановки в країні. Стосовно безпосередньо посягання на життя державного чи громадського діяча, то цей склад, ні на основі старої законодавчої бази, ні в період дії КК 2001р. самостійному комплексному кримінально-правовому та компаративістському науковому дослідженню в рамках сучасної кримінально-правовій доктрині України не піддавався.

Конституція України проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю (ст. 3). Відповідно до ст. 27 основного Закону кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Загально прийнятою є позиція, що посягання на життя державного чи громадського діяча є злочином двооб'єктним. Основним безпосереднім об'єктом тут виступають основи національної безпеки, а додатковим обов'язковим - життя людини. Ця обставина і дозволяє відносити таке діяння до числа найбільш тяжких злочинів. Разом і з тим, варто зазначити, що для успішної боротьби із посяганнями на життя одних приписів декларативного характеру цілком недостатньо. Існуюча ситуація і намічена в результаті прогнозу перспектива свідчать про те, що проголошене ст. 27 Конституції України право кожної людини на життя для багатьох громадян не має реальних гарантій.

Для підвищення ефективності боротьби із посяганнями на життя (незалежно від того, у якості основного чи додаткового об'єкта кримінально-правової охорони воно передбачається в нормах Особливої частини) безсумнівно буде сприяти глибокий науковий аналіз діючих кримінально-правових приписів і вдосконалення на цій основі відповідних кримінально-правових норм.

Дисертаційна робота О.О. Кияшка певною мірою відображає наведені вище аспекти, у зв'язку з чим можна зазначити, що її своєчасність і науково-практичне значення сумнівів не викликають.

Дисертант побудував своє дослідження з досить традиційної схеми, для наукових праць в межах Особливої частини кримінального права, тобто від історії

розвитку вітчизняного законодавства про посягання на життя державного чи громадського діяча (розділ I) автор переходить до характеристики об'єктивних (розділ II) і суб'єктивних (розділ III) ознак складу злочину, передбаченого ст. 112 КК України, потім аналізує проблему розмежування посягання на життя державного чи громадського діяча із суміжними складами злочинів (розділ IV), у порядку порівняльного правознавства наводить положення зарубіжного кримінального законодавства у межах досліджуваної теми (розділ V).

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначається її мета, завдання, об'єкт і предмет, викладається наукова новизна отриманих результатів.

Досліджуючи посягання на життя державного чи громадського діяча в історичній ретроспективі, дисертант поділяє точку зору про те, що історія кримінального законодавства України, вкрай мало досліджена (с. 13), у зв'язку з чим, в основному аналізується російське кримінальне законодавство як джерело кримінального закону, що діяв на території України. Автор послідовно наводить положення Соборного Укладення (1649р.), Військового Артикула Петра I (1715р.), Укладення про покарання кримінальні і виправні (1845 р.), Кримінального Укладення (1903р.) Потім, аналізується кримінальне законодавство України радянського (КК УРСР 1922, 1927, 1960р.) і пострадянського періоду (Закон України від 17 червня 1992р.).

Окрему увагу автор приділив «Правам, за якими судиться малоросійський народ», які за високою юридичною технікою є однією з найцінніших пам'яток української правової культури XVIII століття. У главі III «Про височайшу честь і владу монаршу», яка була складовою Спеціальної частини, що стосувалася кримінального права, містилися злочини політичного характеру проти монарха й держави, які очевидно відображали спрямованість законодавця на абсолютизацію монаршої влади, і відповідно, на максимально жорстоке покарання всіх, хто будь-яким чином намагався зашкодити монарху або членам його родини.

Розглядаючи еволюцію поняття «посягання на життя державного чи громадського діяча» дисертант робить висновок що, починаючи з Укладення про покарання кримінальні і виправні 1845р., об'єктом цього діяння виступає не тільки

життя, здоров'я і честь государя-імператора, але і державна влада, уособленням якої і був государ-імператор.

Терміном «посягання», згідно з Кримінальним Укладенням 1903р., охоплювався як закінчений злочин, так і замах на нього (с. 19). Аналізуючи кримінальне законодавство України радянського періоду, автор відзначає, що для нього характерний підхід, пов'язаний із конструкцією досліджуваного складу як матеріального (ч. 1 і ч. 2 ст. 58 КК УРСР 1960р.), і тільки з прийняттям Закону від 17 червня 1992р. законодавець знову повертається до розуміння цього злочину як діяння з формальним складом (с. 27, 34).

У другому розділі дисертації досліджуються об'єктивні ознаки посягання на життя державного чи громадського діяча. Автор обґрунтовано відстоює позицію, відповідно до якої під об'єктом злочину розуміються суспільні відносини, поставлені під охорону кримінального закону. Цей висновок є особливо важливим в сучасних умовах, коли намітився відхід від цієї позиції на користь розуміння об'єкта кримінально-правової охорони як визначених благ, цінностей матеріального або нематеріального характеру, окремої особи або якої-небудь безлічі осіб. Уявляється, що подібне трактування неминуче веде до побудови Особливої частини не на основі родового об'єкта посягання, як групи однорідних суспільних відносин, яким заподіюється шкода, а на основі ознак об'єктивної або суб'єктивної сторони, що у свою чергу передбачає появу «штучних» розділів (наприклад, розділ XIV КК України).

Цілком можна погодитися з висновком дисертанта про те, що посягання на життя державного чи громадського діяча заподіює шкоду одночасно двом об'єктам: політичній системі України і життю людини. При чому, вбивство або замах на нього виступають способом заподіяння шкоди політичній системі України, а отже життя людини виступає додатковим обов'язковим об'єктом аналізованого злочину.

Дослідник справедливо зазначає, що в юридичній науці не існувало і не існує чіткого поняття державного і громадського діяча, і така ситуація вимагає змін. Аналізуючи позицію законодавця, що знайшла відображення в ст. 112 КК України, дисертант відзначає її внутрішню суперечливість. З одного боку, коло можливих

потерпілих вичерпно зазначено у законі, що перешкоджає розширеному тлумаченню поняття «державний чи громадський діяч» і це безсумнівно позитивний момент. Втім, з іншого боку, Україна знаходиться на етапі активних державних перетворень, що передбачає введення нових посад, скасування діючих тощо. У зв'язку з цим, коло потерпілих за ст. 112 КК України потрібно буде постійно корегувати. Автор робить висновок, що державні посадові особи є такими, що очолюють або є членами колегіальних вищих органів державної влади, які визначають ключові, стратегічні напрямки державної політики в Україні, тобто є державними діячами. На цій основі він вносить відповідну пропозицію *de lege ferenda*. Перелік державних діячів, означений у ст. 112 КК України, повинен бути доповнений важливими для забезпечення стабільності та ефективності політичної системи держави такими посадовими особами вищого рангу, як Директор Державного бюро розслідувань, Голова та члени Національного агентства у питаннях запобігання корупції, Голова та члени Центральної виборчої комісії.

Аналіз об'єктивної сторони посягання на життя державного чи громадського діяча дозволяє дисертанту зробити висновок, що це діяння може відбуватися як шляхом активних дій, так і у формі бездіяльності.

Спосіб, час, місце й обставини здійснення цього злочину на кваліфікацію не впливають. Термін «посягання» автор обґрунтовано пов'язує з вбивством чи замахом на нього щодо осіб, які віднесені законом до державних чи громадських діячів. О.О. Кияшко відстоює позицію, відповідно до якої аналізований злочин відноситься до категорії формальних складів. При цьому, можливість віднесення цього посягання до усічених складів ним заперечується.

Характеристика суб'єктивних ознак посягання на життя державного чи громадського діяча розглядається у розділі III дисертації. Аналіз суб'єктного складу злочину, передбаченого ст. 112 КК України, приводить здобувача до висновку, що суб'єктом посягання на життя державного чи громадського діяча визнається фізична осудна особа, яка досягла чотирнадцяти років. Однак, враховуючи складність суб'єктивної сторони, складність цілей посягання на життя державного чи громадського діяча, слідчим та суду необхідно з'ясувати питання, наскільки

об'єктивні та суб'єктивні ознаки посягання на життя державного чи громадського діяча були усвідомлені неповнолітнім суб'єктом та його злочинні цілі відповідали змістовним положенням диспозиції ст. 112 КК України.

З погляду суб'єктивної сторони розглянутий злочин, на думку дисертанта, може відбуватися тільки з прямим умислом. При цьому, з погляду автора, мотив є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони посягання на життя державного чи громадського діяча і, відповідно, має значення для кваліфікації. Так само мету, яку О.О. Кияшко формулює як заподіяння шкоди політичній системі України, він вважає обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони діяння, передбаченого ст. 112 КК України.

Значну увагу в роботі приділено досить складній проблемі розмежування посягання на життя державного чи громадського діяча із суміжними складами. У межах зазначеної проблеми здобувач аналізує питання про розмежування ст. 112 КК України і умисного вбивства (ч. 2 ст. 115), терористичного акту (ст. 258), посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443).

Пошук критеріїв розмежування посягання на життя державного чи громадського діяча і умисного вбивства дозволяє здобувачу зробити висновок, що такими є об'єкт злочину і коло осіб, що можуть бути потерпілими в результаті здійснення аналізованих діянь.

Дисертант справедливо зазначає, що на практиці буде досить складно розмежувати посягання на життя державного чи громадського діяча і терористичний акт. Проте, ці діяння відрізняються між собою за об'єктом, ознаками суб'єктивної сторони, зокрема цілями (теракт відбувається з метою порушення суспільної безпеки, залякування населення, а також з метою впливу на прийняття рішень чи відмовлення від них органами державної влади, місцевого самоврядування, міжнародною організацією або юридичною особою), а також формам об'єктивної сторони.

Теракт може виражатися не тільки у здійсненні загально небезпечних дій, але й у загрозі їхнього вчинення. У цілому, автор робить висновок, що ст. 112 і ст. 258 КК України співвідносяться між собою як частина і ціле (с. 140), з чим цілком

можна погодитися.

Розрізнявальними ознаками ст. 112 КК України і ст. 443 КК України (посягання на життя представника іноземної держави) також є об'єкт діяння, коло можливих потерпілих і мета посягання. Як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 443, виступає мета: вплив на характер діяльності представника іноземної держави, провокація війни, міжнародні ускладнення.

Аналізуючи у порядку порівняльного правознавства кримінальне законодавство України і деяких зарубіжних країн (в межах досліджуваної проблеми) у V розділі роботи О.О. Кияшко робить висновок, що аналогічні кримінально-правові норми характерні для КК практично всіх країн світу, хоча відрізняються своєю специфікою, виходячи із традицій і особливостей законодавчої техніки різних держав.

Особливий інтерес для науки кримінального права України, на думку автора, представляють норми про відповідальність за посягання на життя державного чи громадського діяча, що містяться в КК держав - членів СНД, оскільки вони більш близькі за структурою і змістом до норм КК України.

На підставі аналізу кримінального законодавства окремих зарубіжних країн про посягання на життя державних чи громадських діячів автору видається доцільним у ст. 112 КК України замість терміну «громадський діяч» використовувати термін «політичний діяч» до яких слід відносити керівників політичних партій, кандидатів на пост Президента України та у народні депутати України. Відповідно, замість терміну «громадська діяльність» пропонуємо у диспозиції ст. 112 КК України слід використовувати термін «політична діяльність».

При написанні роботи автор керувався загальнонауковим діалектичним методом дослідження, використовував історико-юридичний, системно-структурний, логіко-семантичний та інші приватне наукові методи пізнання.

У дисертаційному дослідженні широко представлена використана автором наукова література, у тому числі зарубіжна, не тільки з кримінального права, а й з філософії, соціології, кримінології та інших галузей знань.

Дисертант показав уміння аналізувати наукові концепції, висловлені в

літературі спірні позиції, досить переконливо аргументував свої власні висновки, вніс низку пропозицій, рекомендацій, показав себе досить кваліфікованим науковцем.

Можна стверджувати, що дисертація, яка розглядається є самостійною завершеною роботою, якою зроблено доволі значний внесок про наукові уявлення щодо посягання на життя державного чи громадського діяча.

Зміст автореферату відповідає тексту дисертації.

Основні положення дисертаційного дослідження опубліковані (6 публікацій) у фахових виданнях. Отримані результати пройшли необхідну апробацію, зокрема, на 5 науково-практичних конференціях.

Даючи в цілому позитивну оцінку роботі О.О. Кияшка, вважаю за необхідне висловити і зауваження:

1. Родовий об'єкт злочинів, поміщених у розділі I КК України дисертант визначає як сукупність суспільних відносин, що забезпечують захист життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян від реальних і потенційних загроз воєнного чи невоєнного характеру, які можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України. Не викликає сумнівів, що всі ці елементи в цілому складають національну безпеку України, оскільки незалежно від того, як би вона не визначалася, тут завжди будуть присутні три складові — інтереси держави, суспільства й окремих громадян. Однак, як справедливо зауважує професор С.В.Дьяков, така широта суспільних відносин, що захищаються, може бути адекватна, мабуть завданням, що стоять перед кримінальним кодексом у цілому. Не випадково в самій назві розділу I Особливої частини КК України йдеться про основи національної безпеки, з якими законодавець пов'язує насамперед захист державних інтересів. До такого висновку приводить аналіз диспозицій поміщених тут статей, у яких йдеться про заподіяння шкоди основним атрибутам держави — суверенітету, державній безпеці (ст. 111, ст. 114), державній владі (ст. 109), територіальній цілісності (ст. 110). У ст. 113 прямо

вказується ціль ослаблення держави. (Такий підхід є цілком виправданим, оскільки забезпечити безпеку особистості і суспільства при слабкості державних інститутів не вдасться). Аналогічно вирішує питання і кримінальне законодавство зарубіжних країн. Так, відповідно до ст. 410-1 КК Франції 1992 р. під основоположними інтересами нації насамперед розуміються незалежність держави, недоторканність її території, безпека, республіканська форма її інститутів, засоби оборони і дипломатії.

Слід зазначити і ту обставину, що при надмірно широкому трактуванні родового об'єкта аналізованої групи посягань затушовується їхня справжня природа, що передбачає конституювання в КК «штучних» розділів.

Так досить складно з'ясувати, що є родовим об'єктом групи злочинів у сфері охорони державної таємниці (розділ IV КК України). Адже зрозуміло, що охорона цих відомостей - не самоціль. Ситуація ще більш ускладнюється при з'ясуванні ознак злочинів, передбачених ч. 2 ст. 328 чи ч. 2 ст. 329. Чому саме заподіюються тяжкі наслідки, якщо порядок охорони державної таємниці ніяк не страждає. Очевидно, йдеться про державні інтереси і не має значення умисно (ст. 114) чи за необережності ця шкода заподіяна.

Така ситуація вимагає, напевно, аналізу з боку автора.

2. Посягання на життя державного чи громадського діяча - це діяння, що одночасно посягає на два об'єкти, у зв'язку з чим виникає проблема розмежування складного одиничного злочину й ідеальної сукупності злочинів. У теорії кримінального права України, зокрема В.Я.Тацієм, запропоновані щодо цього визначені принципи. Однак, автор не торкається цієї проблеми. Слід зазначити і ту обставину, що дисертант практично не аналізує постанови Пленуму Верховного Суду України, де пропонувалося рішення вказаних питань («Про судову практику по справах про злочини проти життя і здоров'я людини» від 1 квітня 1994 р.; «Про практику застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, честь і власність суддів і працівників правоохоронних органів» від 26 червня 1992 р.), включаючи і постанову Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. «Про судову практику по справах про злочини проти життя і здоров'я особи». У п. 12 цієї постанови рекомендується кваліфікувати за

сукупністю, зокрема, випадки вбивства чи замаху на вбивство державного чи громадського діяча з ч. 2 ст. 115, якщо посягання на життя цих осіб об'єктивно містить ознаки, передбачені ч. 2 ст. 115 КК. Уявляється, що це положення вимагає серйозного аналізу.

3. Розділ IV роботи, у цілому заслуговує на підтримку, але все-таки є неповним. Поза увагою автора залишилися такі дуже складні проблеми, як розмежування ст. 112 і ч. 2 і ч. 3 ст. 346, де йдеться про фактичне заподіяння тілесних ушкоджень, включаючи тяжкі, за тим же мотивами, що зазначені в ст. 112. Це питання має особливу актуальність, тому що термін «посягання» охоплює собою і замах на позбавлення життя, що цілком може виразитися через заподіяння тілесних ушкоджень. Крім усього іншого, викликає серйозні сумніви правомірність віднесення діяння, передбаченого ст. 346, до злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування й об'єднань громадян. Варто було б зупинитися і на питаннях розмежування діянь, передбачених ст. 112 і ст. ст. 348 (посягання на життя працівника правоохоронного органу), 400 (посягання на життя захисника чи представника особи), ч.4 ст.404 (умисне вбивство начальника чи іншої особи, що виконує обов'язки по військовій службі).

4. Підрозділ 5.1. носить в основному ілюстраційний характер, оскільки здобувач не пропонує що-небудь запозичити з кримінального законодавства країн правової сім'ї загального права у плані підвищення ефективності боротьби за посягання на життя державного чи громадського діяча.

Незважаючи на викладені зауваження, дослідження, в цілому, виконано на високому рівні.

Загальний висновок.

Дисертаційне дослідження **Кияшка Олександра Олександровича «Посягання на життя державного чи громадського діяча: кримінально-правові та компаративістські аспекти»**, що подана до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих

результатів, повнотою їх викладення є завершеною кваліфікованою працею, яка виконана на належному рівні та відповідає вимогам п.п. 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника ВАК України», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 червня 2013 року № 567, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент

професор кафедри публічного права
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент

В. В. Леня

Підпис професора Леня В.В. засвідчую:
вчений секретар Вченої ради
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

О. А. Данилова